

L'avanç continu del desert a Àfrica

L'avanç dels deserts és una de les qüestions ambientals més serioses a què s'enfronta el planeta, no sols per la velocitat a què es desenvolupa el problema, sinó perquè les conseqüències són generalment irreversibles i molt significatives per al medi.

En aquests moments el creixement de les zones àrides amenaça aproximadament un terç de la superfície terrestre i afecta directament la vida d'uns 850 milions de persones. A l'Àfrica, el problema és especialment greu; en els últims cinquanta anys s'han transformat en desert uns 65 milions d'hectàrees i en alguns països la situació és alarmant. A Mali, en tan sols vint anys, el desert s'estenia 350 km cap al sud, i al Sudan ha avançat 100 km en disset anys.

A l'hora de tractar aquest tema és fonamental distingir dos conceptes: d'una banda, parlem de *desertització* quan les causes de l'avanç dels deserts són degudes a processos físics naturals; de l'altra, es produeix *desertificació* quan el fenomen prové de processos induïts per l'home. En primer lloc, veurem el primer grup de causes, però és important assenyalar –ja que aquestes no són les responsables– que un fenomen natural, en principi inofensiu, haja esdevingut una catàstrofe per a moltes comunitats africanes i per al medi mundial.

La desertització és la conseqüència d'un conjunt de factors naturals que quan actuen sobre els sòls contribueixen a desgastar-los fins que esdevenen estèrils. El clima africà és una de les principals causes desertitzadores; en les zones més àrides el clima és extrem, inclou llargs períodes de sequera intercalats amb fortes precipitacions i això fa que aquestes zones siguin proclius a la desertització. Per exemple, des de principi de segle

es produeixen a l'Àfrica grans sequeres de manera intermitent, però la més greu va ser la de 1983-1984. A la Costa d'Ivori i Ghana, les preses hidràuliques s'assecaren i van perdre la capacitat de produir electricitat.

Les sequeres són un factor preocupant, però el problema augmenta quan plou, ja que a les zones li-

De totes aquestes maneres la naturalesa crea noves zones àrides, tot i que és fonamental tenir en compte que els sòls africans són especialment fràgils, tan sols una cinquena part no té límits en la seua fertilitat, la resta té un baix contingut en argiles (material que reté l'aigua) i en matèria orgànica, per això esdevenen fàcilment erosionables.

El problema de l'avanç dels deserts empitjora cada dia gràcies a un factor importantíssim: l'home i l'ús que fa del medi. El terme desertificació s'utilitza per descriure la conversió de terres productives en ermes com a conseqüència de la mala gestió humana. A l'Àfrica això es produeix de diverses maneres: la sobreexplotació agrícola, el sobrepasturatge, la deforestació, la sobreexplotació domèstica i algunes activitats industrials. La pobresa és un factor fonamental sempre que es parla de degradació ambiental i a l'Àfrica es pot dir que la misèria ha esdevingut un dels principals motors de la desertificació.

Si pel simple fet d'existir i actuar en un medi d'unes determinades formes un home potencia la desertització, imaginem-nos què passa quan en aquest medi han de lluitar milions de persones per sobreviure. Cada any la població d'Àfrica augmenta aproximadament uns 11 milions de persones i, com és lògic, augmenta l'explotació de l'entorn on viuen. Però, el problema és que en són massa o que la gran majoria viu en condicions precàries?

El continu creixement demogrà-

Els canvis que s'han produït en l'agricultura tradicional africana han estat els majors causants de desertificació.

mítrofes del desert l'aigua cau en forma de pluges torrencials que en molt poc temps obren barrancs d'erosió i que arrassen els escassos nutrients que tenen els sòls, a més, es dona la circumstància que l'aigua arrossega arenes procedents de gres ferruginós que acaben recobrint terrenys que esdevenen improductius.

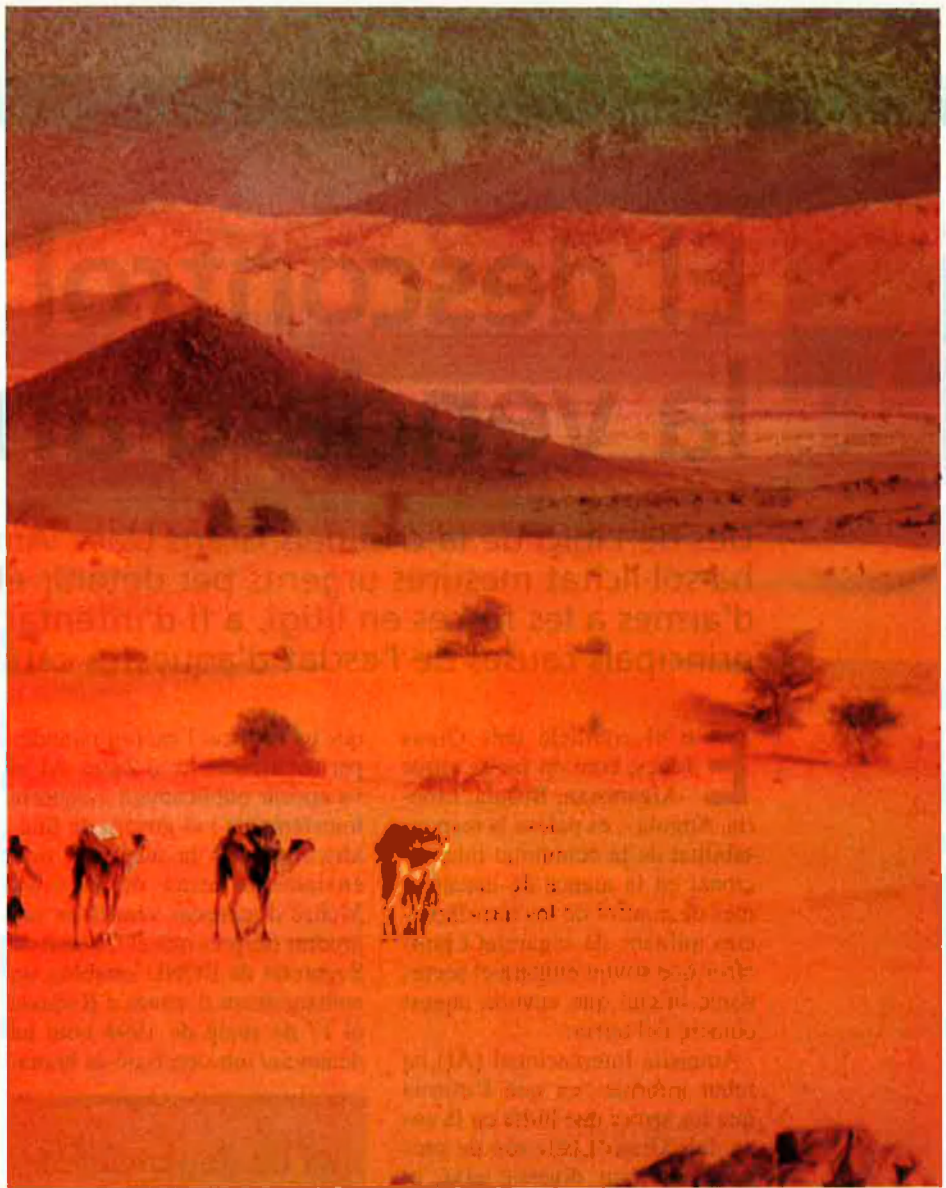
La manca d'aigua i els canvis bruscos de temperatura dificulten també el desenvolupament de vegetació i per això l'acció del vent s'intensifica i a poc a poc es redueix la capacitat de retenció de nutrients i, per tant, d'humitat.

fic intensifica el problema perquè se sobreexplota més, per exemple, un augment de població implica una major deforestació perquè a l'Àfrica, la fusta és la principal font d'energia, prou allunyada de la resta —es talen arbres per a la construcció de cases, usos industrials, combustible per a cuines...—, s'exploten els boscos amb fins agrícoles, etc. Quan desapareixen els arbres del terreny es redueix la capacitat d'absorció d'humitat dels sòls, disminueix l'evaporació i la transpiració que forma les pluges i, en conseqüència, s'agreugen els períodes de sequeres. A més a més, com que no dona temps que es produeixi una regeneració arbòria, el terreny, més fràgil, es veu sotmès a una major erosió.

Una altra de les maneres de desertificació és el sobrepasturatge. S'ha de tenir en compte que Àfrica és un continent amb una forta tradició ramadera. Les vacunes han fet que els caps de ramat s'hagen multiplicat alhora que les zones de pastura s'han reduït; la pressió que han patit aquestes zones ha estat tan gran que els sòls s'han quedat nus i, per tant, molt vulnerables a l'erosió.

Però el pasturatge excessiu no és el factor que més degrada el sòl. Les terres afectades pel ramat són relativament fàcils de recuperar i s'han posat en marxa alguns projectes l'objectiu final dels quals era evitar que el sòl continuara degradant-se. Els èxits, però, han estat pocs i relatius —al Sudan es van construir pous en camins allunyats de les rutes ramaderes; a Kenya intentaren voltar el ramat per controlar l'acció que tenia sobre el medi, però quan s'acabà el pasturatge en la zona voltada començaren a explotar els voltants.

Els canvis que s'han produït en l'agricultura tradicional africana han estat els majors causants de desertificació. D'una forma de cultiu diversificada en alternància, passaren al monocultiu extensiu d'exportació (amb la consegüent ampliació del terreny agrícola a zones verges i boscos). En poc temps les terres marginals també començaren a ser explotades per la població autòctona, majoritària-

ment pobra, per desenvolupar-hi una agricultura de subsistència sense possibilitat d'utilitzar adobs.

La pressió que s'ha exercit sobre les terres per obtenir la major producció possible ha fet que en zones menys fèrtils els sòls s'hagen esgotat. La tecnologia utilitzada tampoc no ha estat l'adequada. Els colons portaren tractors, excavadores i altres màquines que no sols produïren una forta erosió dels sòls sinó que arrasaren zones de boscos i uns altres ecosistemes que després resultaren inadequats per a les produccions que havien planejat.

Les conseqüències van ser moltes hectàrees de sòl fèrtil inutilitzat amb gran rapidesa. En l'actualitat les oficines regionals de desenvolupament africanes intenten limitar l'ús de l'arada perquè produeix estassades abusives i treballa el sòl amb major profunditat que l'aixada i l'exposa més encara a les diferents formes d'erosió. També es produeixen fortes erosions en àre-

es on es projecten sistemes de reg inapropiats. Durant els 80, el reg obria cada any en el Sahel unes 5.000 hectàrees de terres noves per a l'agricultura, però cada any unes altres 5.000 hectàrees de terra irrigada deixava de produir a causa del negament o de la salinització per manca de manteniment de les instal·lacions.

Qui són els responsables que no es prenguen mesures contra la desertització a l'Àfrica? La resposta no és fàcil. D'una banda hi ha els governs africans que no consideren la desertització com un problema prioritari —de fet, solen donar prioritat als exèrcits que a les reformes agràries—, i de l'altra, la burocràcia africana que de manera passiva contribueix a fer que les mesures que s'adopten vagin molt a poc a poc; però el major enemic d'aquest continent és la corrupció dels funcionaris i dels polítics.

Laura Barba

L'Erg del Teneré, un desert d'arena dins del Sàhara.

A l'Àfrica, en els últims cinquanta anys s'han transformat en desert uns 65 milions d'hectàrees.